

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**“Остварење људског достојанства као
аксиолошке категорије - правно-биоетички
аспект“**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Марко Трајковић

Студент:

Ана Станојевић

Број индекса: М048/15-О

Ниш, 2016

Садржај:

I	Увод	2
II	Људско достојанство	4
2.1.	Правне вредности	4
2.2.	Људско достојанство као правна вредност	4
2.3.	Појам људског достојанства кроз филозофску историју до данас	7
III	Биоетика као подручје	13
3.1.	Биоетичке методе	15
3.2.	Биоетичке теме	15
3.3.	Природни закон	18
3.4.	Улога права у клиничкој етици	20
IV	Однос биоетике и права	27
V	Достојанство у биоетици и његова правна заштита	29
5.1.	Еутаназија	30
5.2.	Еутаназија у Србији	31
5.3.	Типови еутаназије	33
VI	Интеграција биоетике и права као захтев савремености	38
VII	Закључна разматрања	41
VIII	Попис коришћене литературе	43
IX	Попис остале истраживачке грађе	46
X	Сажетак и кључне речи	47
X	Summary and key words	48
XI	Биографија студента	50

„Остварење људског достојанства као аксиолошке категорије - правно-биоетички аспект“

Структуру рада чине:

- I Увод
- II Људско достојанство
- III Биоетика као подручје
- IV Однос биоетике и права
- V Достојанство у биоетици и његова правна заштита
- VI Интеграција биоетике и права као захтев савремености
- VII Закључна разматрања

I УВОД

Рад је усмерен ка питању могућности остварења, заштите и поштовања људског достојанства у области права и биоетике поцртава и прелама у интегралном јединству права и биоетике. Заправо, биоетика данас постаје поље у којем се питање остварења достојанства посебно истиче, ово због недовољно и непотпуно регулисаних области биоетике као подручја. Дакле, испитујући могућност остварења људског достојанства у биоетици као подручју, ми испитујемо и досег права као науке и као средства заштите друштва посебно штитећи достојанство човека.

Предмет рада је остварење људског достојанства као аксиолошке категорије у правно-биоетичком подручју. Сагледавање достојанства неопходно је због потребе исправног хода човека. Онтолошко-аксиолошка призма посматрања достојанства неопходна је јер и поред формално-правне заштите достојанства путем прописа, декларација и конвенција на националном и међународном нивоу, веома често право и само на рафиниран начин вређа људско достојанство. Тако се појављује потреба за истицањем да је достојанство аксиолошка категорија која мора да буде остварена у њеној аксиолошкој основи. Дакле, појам достојанства није остварен само помињањем у правним прописима на националном и међународном нивоу.

Циљ рада је осветљавање остварења и заштита пунине људског достојанства. Остварењем достојанства достиже се остварење права, не у формалном и правном смислу, већ у контексту права створеног за човека. Како се биоетичко подручје само по себи, у Кантовом маниру, показује као поље сусрета права, етике и медицине, а на разини заштите човека и његовог достојанства, ми у раду желимо да осветлимо биоетику као подручје. Циљ је и да се људско достојанство представи и приближи као етичка и динамичка категорија, да људско достојанство буде стално пред нама, како би подигло свест и било оријентир нашег делања у складу са врлинама, да се према свима и свему односимо људски.

Значај рада се огледа у потреби да се право отвори ка животним чињеницама, а у случају биоетике, достојанства и права на начин на који ће право приступити човеку као својој онтолошкој претпоставци. Достојанство човека које се у праву и биоетици може и мора да адекватно оствари и заштити намеће се само по себи.

Методи који ће бити коришћени при изради овог рада су:

- аксиолошки метод - помоћу њега се врши испитивање и утврђивање вредности и то како оних вредности које се остварују у држави и праву, тако и оних вредности које би требало да се остварују у држави и праву;
- догматички метод – њиме се утврђује шта свака правна јединица и правна норма стварно значе, какво понашање захтева право од правних субјеката. Прва његова црта је проучавање права када се изолује од окружења тј. одвајање права од политике друштвених кретања и економских збивања. Овај метод посматра право као догму. Догматски метод обично прати логика права са одговарајућим основним методама лингвистике. Овај метод истиче начело законитости и начело истине ауторитета. Догматски метод се у правној пракси користи приликом стварања и примене правних аката уз претпоставку да треба познавати правне акте и понашати се у складу са њима. Догматски метод утврђује значење права;
- нормативни метод – је близак догматском. Нормативни метод посматра право као целокупни нормативни систем с одређеном функцијом. Нормативни метод се бави крупнијим правним јединицама. Овим методом се утврђује да се свака норма састоји из диспозиције и санкције и да се овим повезаношћу одређује њена реализација. Нормативним методом, дакле утврђујемо из чега се право састоји и како функционише. Ова анатомија и физиологија права нам омогућава прилагођавање структуре функцији, омогућава како утврдити из чега се састоји право, да би боље функционисало.

II ЉУДСКО ДОСТОЈАНСТВО

2.1. Правне вредности

Људска права су урођена права сваког човека. У савременом праву о људским правима је опште прихваћено начело да су сви људи једнаки. Ваљан живот свих људи је могућ само ако се поштују све правне вредности. Оне су ослонац за одговорне у друштву. Правне вредности су: правда; правичност; слобода; људско достојанство; сигурност; једнакост; ред; мир; целисходност; делотворност и техничке правне вредности. Уколико „људска права схватимо као права, тада се она у крајњем могу поверити само судској заштити. Право је само онда право када суд утврђује садржај, обим и границе права и када је у стању да донесе нужне одлуке за спровођење права“.¹ Ми сматрамо да се свим људима морају признати људска права без обзира на веру, пол и расу. За испуњење људских права потребна је слобода, праведност и демократија. Такође и сва људска права поседују неке заједничке карактеристике, а то су: универзалност - припадају свим људима у истој мери; недељивост - немогуће их је одвојити од појединца (не могу се продати, поклонити, зарадити или одузети); и непоништивост - држава или неко други их не могу опозвати или укинути. Поставља се питање да ли сва права која припадају појединцу представљају основна права. Рецимо, право на живот припада свима самим постојањем да су људска бића. Ми сматрамо да су људска права изнад државе и их иста мора поштовати, зато ћемо се у овом раду посветити људском достојанству као посебној правној вредности.

2.2. Људско достојанство као правна вредност

Посматрано као вредност: „Људско достојанство представља скуп човекових својстава, пре свега умних и моралних, који га издвајају од других бића зато што произилазе из саме суштине људског бивствовања. Због тога се и каже да је људско достојанство човекова истинска природа и сврха постојања друштва, јер „сваког

¹ Т. Флајнер, *Људска права и људско достојанство*, Гутенбергова галаксија, 1996, стр. 28.

ближњег, сваког понаособ, треба сматрати за другог себе, водећи у првом реду рачуна о његовом животу и средствима која су му за достојанствен живот потребна“.²

Осим природног људског достојанства човек поседује и друштвено достојанство које није једнако за све људе. И данас постоје ове разлике у друштвеном достојанству, али се све више ублажавају. Човек је достојанствен ако има осећај за правду и правичност, ако има слободу, правну сигурност и једнакост. Дакле, људско достојанство чини човека узвишеним бићем.

Данашња демократска права представљају значајан чинилац заштите људског достојанства. На пример устав Европске уније на прво место ставља људско достојанство, његово поштовање и заштиту. Али тиме није отклоњена опасност од повреда људског достојанства, јер се у свим правима ипак примењује правна принуда.

Статус који људско достојанство заузима у савременим правним документима недвосмислено сведочи о значају који се у данашње време придаје овој идеји.

Људско достојанство присутно је у великом броју савремених устава, међународних декларација и конвенција, а у многим од њих приписује му се посебна важност. У „Општој Декларацији о људским правима“ можемо видети следеће делове:

Чл. 1 – Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства.

Чл. 2 – Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког и другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности...

Чл. 3 – Свако има право на живот, слободу и безбедност личности.

Чл. 7 – Сви су пред законом једнаки и имају право без икакве разлике на подједнаку законску заштиту. Сви имају право на једнаку заштиту против било какве

² Папско веће за правду и мир, Наведено према, Г. Вукадиновић, Д. Митривић, М. Трајковић, *Увод у право*, Нови Сад, Београд, Ниш, 2012, стр. 287-290.

дискриминације којом се крши ова Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију.³

Овим се појашњава да је људско достојанство нешто што припада човеку, а не нешто што се стиче поседовањем и исказивањем одређених својстава. Дакле, људско достојанство се мора поштовати и оно је недодирљиво.

Поред тога, људско достојанство има и богату философску историју.

Релативна неодређеност појма људског достојанства у правним документима изазвала је бројне расправе. Један од првих и најутицајнијих модела тумачења појма људског достојанства правнодогматског карактера је понудио немачки теоретичар права Г. Дуриг. Основни закон Савезне Републике Немачке представља први устав у којем је појам људског достојанства добио изузетно важно место. У Основном закону СР Немачке (Бонском уставу) се помиње људско достојанство чак у преамбули: „Људско достојанство се повређује када се конкретан човек унизи до објекта, пуког средства, заменљиве величине“. ⁴ Из тога се закључује да сва људска бића не морају да буду друштвено достојанствена (на пример робови), нити да сва она морају да располажу једнаким друштвеним достојанством (у средњем веку је тачно прописивано како сваки слој сме да се облачи, да би се и на тај начин уочиле разлике између степена друштвеног достојанства). Дакле, формално једнако друштвено достојанство може да постоји само у демократским порецима, а формално и садржински неједнако у свим другим.⁵

О појму људског достојанства може се говорити у философском, теолошком, правном и биоетичком смислу. Отварањем поља биоетике уследио је нов талас интензивних расправа о његовом значењу. Достојанство је централна људска вредност које, као нешто унутрашње, битно и неутуђиво, извире из укупног квалитета човековог живота и особено духовно-телесног бића, па због тога није одређено спољњим узроцима али ни стањем човековог здравља или болести,⁶ што је за биоетичке расправе веома важно. Задирање у унутрашњу слободу да на основу ума стиче увид у исправност

³ Наведено према:

http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SChri/SCUniversal_Declaration_of_Human_Rights.pdf

⁴ G. Dürig, *Die Menschenauffassung des Grundgesetzes*, Juristische Rundschau, 260, 7/1952, str. 15.

⁵ М. Трајковић, *Право у свету вредности*, Зборник радова, Нови Сад, Правни факултет, 2012, год. 46, бр. 1, стр. 387.

⁶ Видети: М.Трајковић, *Еутаназија-морална дилема савремене правне државе*, Правни живот, 12/2011.

и остваривост својих одлука је повреда достојанства. Међутим, део достојанства човека чини и све оно што га прожима у свом окружењу - језик, вероисповест, националност. Њиховим непризнавањем угрожавају се корени његове егзистенције и достојанства. Зато би било погрешно да се достојанство посматра одвојено од друштвене стварности.⁷ К. Ентони Апаја сматра да „Обични људи готово свугде имају нешто што се може подвести под појам достојанства - и желе нешто што се може назвати поштовањем од стране својих ближњих и верују да га заслужују док год не чине зло.“⁸

2.3. Појам људског достојанства кроз философску историју до данас

Људско достојанство је централна вредност Кантове етике: „У царству сврха све има или неку цену или неко достојанство. Оно што има цену такво је да се на његово место може поставити такође нешто друго као његов еквивалент; напротив, оно што је узвишеније од сваке цене, оно што не допушта никакав еквивалент, достојанство је.“⁹

Људско достојанство је сврха по себи, а ову Кантову идеју усвајају и многи значајни правни документи данашњице („Универзална декларација људских права“, „Основни закон (Устав) СР Немачке“, „Лисабонски споразум“, „Устав Р. Србије“ итд.). Те тако је људско достојанство одређено као „неприкосновено и обавеза свих власти је да га поштују и штите.“ (Основни закон СР Немачке, чл. 1, ст. 1) и даље оно је неприкосновено „и сви су дужни да га поштују и штите. Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајамчена Уставом (Устав Р. Србије, чл. 23). Зато је оно и неотуђиво право, док је јемство тих неотуђивих људских и мањинских права у Уставима служити: „очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном, отвореном и демократском друштву, заснованом на начелу владавине права.“ (Устав Р. Србије, чл. 19).

Оно што је узвишеније од сваке цене, оно што не допушта никакав еквивалент, је људско достојанство. Опште људске склоности и потребе имају „пијачну цену“.¹⁰ Услов под којим је једино „нешто кадро да сачињава сврху саму по себи“, нема

⁷ Видети: Т.Флајнер, *Људска права и људско достојанство*, Београд-Ваљево, 1996.

⁸ М. Игњатијеф, *Људска права као политика и идолопоклонство*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 100

⁹ И. Кант, *Заснивање метафизике морала*, Бигз, Београд, 1981, стр. 81.

¹⁰ Ibid.

релативну вредност, нема цену, већ поседује унутрашњу вредност и то је достојанство.¹¹ За Канта, моралност представља услов под којим једино неко умно биће може да буде сврха по себи, те је на основу те моралности, односно способности за морал, могуће да се у „царству сврха“ буде један његов „законодавни члан“. Законодавство мора да уважава људско достојанство, односно „безусловну, неупоредиву вредност“, за коју се захтева поштовање као „доличан израз оцене коју умно биће може о њој да установи“.¹²

Даље посматрано, у људском достојанству, за Прудона, је стварни садржај правде и принцип свеукупне етике. Наспрам ближњег, ово се осећање уопштава и уздиже до осећања људског достојанства уопште, које се неизбежно буди у умном бићу помоћу сваке друге личности, била она пријатељ или непријатељ. Оно је несебично и врши присилу која влада над свим другим осећањима, чиме се разликује од љубави и свих других склоности. Право је сваком дата способност да се од сваког другог захтева поштовање људског достојанства у његовој личности, а дужност – примораване сваког да у другом призна ово достојанство. Они су идентични или узајамни појмови, обоје – израз поштовања личности је само различит у односу на субјекат, који је тамо властито Ја, а овде друго Ја. Достојанство човека које ваља остваривати и потврђивати, најпре у свему што се тиче наше властите личности, затим у личности другог, и то без егоистичког рачуна, као и без обзира на вољу божанства или људске заједнице, то је оно што Прудон назива право. Ово достојанство, под свим околностима и ако је потребно против наших властитих страсти, мора да буде остварено заштићено.

Прудон настоји да и наспрам принципа љубави очува супрематију права. Ми не можемо свакога волети, али морамо поштовати свачије достојанство. Он тражи основу људског достојанства у моралној природи човека. Право је производ људске природе и ништа више него то. Он жели да призна органски темељ људске моралности. Тежи ка једној основи права у човековој психичкој организацији, ка једној одређеној способности која ступа у активност чим се човек нађе наспрам човека, способност чији производ треба да буде правда.¹³

Људско достојанство представља кључну тачку у биоетици схваћеној као подручје сусретања и деловања разних и различитих перспектива. То је преломна тачка

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., 84.

¹³ Детаљније о Прудонској етици видети у: *De la Justice i Philosophie du progres.*

која истиче хуману страну права. А та хумана страна права заснована је на аксиологији, чији елемент је такође људско достојанство као једна од носећих вредности. Право нас вара када формално путем устава, закона, декларација, повелеља, само номинално говори о достојанству човека, које касније гази. Човек и право постају отворени супарници достојанству. У историји видимо бројне примере „гажења“ достојанства човека. Релативно ново подручје у којем се „гажење“ достојанства осећа као код куће је биоетика, која стоји некако незаштићена од свих људских и правних насртаја. Колико год решење за ову ситуацију тражили у праву, ми га нећемо наћи. Уз појам достојанства везује се и одговорност за његову изградњу и очување. Те се сасвим природно решење мора потражити не у праву, већ у вредностима.

Навешћемо могућу дефиницију биоетике: „Појам биоетика је сложеница у којој, из перспективе данашњих спознаја и интерпретација део био упућује на био-медицинске знаности с пратећим биотехнологијама, док други дио етика упућује најприје на филозофску дисциплину етику која се бави проучавањем заданих темеља људског исправног понашања, а потом и на сам сустав морално-етичких врједности које она дефинира, елаборира, експлицира и претпоставља као теоретски увјет за дефинирање оквира исправном практичном људском дјеловању“.¹⁴ Дакле, ни у „службеној дефиницији“ а ни у многим другим покушајима дефинисања биоетике не стоји да је она наука „будући да би такво карактеризирање подразумјевало много тога што биоетика нема, још нема, а можда чак и никада неће ни имати, односно неће моћи имати“.¹⁵ Остаје нам да је она ипак само подручје, које има својих предности у својој „одређеној неодређености“.¹⁶ Тако да остаје: „Биоетика је отворено подручје сусрета и дијалога различитих знаности и дјелатности, те различитих приступа и погледа на свијет, који се окупљају ради артикулирања, дискутирања и рјешавања етичких питања везаних за живот, за живот у цјелини и у сваком од дјелова те цјелине, за живот у свим његовим облицима, ступњевима, фазама и појавностима“.¹⁷ Све ово је омогућено само плуриперспективистичком поставком биоетике, па тако и сама дефиниција биоетике носи у себи поље плуриперспективизма, јер уважавање сваког бића представља основу постојања света, те самим тим подразумева и његову заштиту на различитим разинама, што најпре подразумева његову заштиту унутар кривично-правне материје.

¹⁴ Т. Matulić, *Bioetika*, Glas Končila ,Zagreb, 2001, стр. 40.

¹⁵ Н. Jurić, *Uporista za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselera Pottera*, u: *Integrativna bioetika i izazovi savremene civilizacije*, (ur.) Velimir Valjan, Bioetičko društvo u BiH , Sarajevo, 2007, стр. 83.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

Вања се осврнути на достојанство човека које „ парадоксално, на првом мјесту почива на самој чињеници да је створено биће и да није идол самоме себи...“.¹⁸ Овим се подвлачи тачност да „За срећу није довољно да човек наликује Богу у погледу моћи, ако му не наликује гледе доброте“.¹⁹ Да ли онда човек има урођено достојанство или га он задобија и може да изгуби? Уз ову могућност губитка достојанства везујемо појам савести која је „најскровитије језгро и светиште човека“²⁰, али која такође може кренути „погрешним“ путем те довести до губитка достојанства. Тако је Адолф Хитлер подарио људима слободу од: „Ослобађам људе присиле духа која је постала самом себи сврха; ослобађам их од прљавог и понижавајућег мучења самих себе утваром што се назива савјешћу и моралом, као што их ослобађам и захтјевности слободе и особне самосталности којој само мали број икад може бити дорастао“.²¹ Што је даље водило до става: „Немам савјести! Моја се савјест зове Адолф Хитлер“.²² Да ли је тада могуће да опстане модел људског достојанство *dignitas* као узвишеност положаја човека у Риму, који има има своја два вида? Најпре, то је оно што га разликује од свих других, нарочито када је реч о његовом друштвеном положају, а потом заслуга коју је он задобио те поседује достојанство путем којег од других захтева поштовање. Све ово указује на чињеницу да је у свим тоталитарним режимима „непоштовање и занемаривање особе, њезина достојанства и оправданих интереса у извјесном смислу већ унапријед испрограмирано“.²³ Античка Грчка не познаје концепт достојанства, нити постоји јасна терминолошка одредба човековог достојанства. Први ко говори о достојанству је Цицерон, који и одбацује идеју везивања достојанства човека за његов статус, већ га везује за чињеницу да је човек рођен слободан: „Atque etiam, si considerare volemus, quae sit in natura nostra excellentia et dignitas, intellegemus, quam sit turpe diffluere luxuria et delicate ac molliter vivere, quamque hostum parce, continenter, severe, sobrie“.²⁴ Мада и данас постоје аутори који ће радије везивати достојанство за статус него за основне вредности. Тако „Dignity is the status of a person predicted on the fact that she is recognized as having ability to control and regulate her actions....“.²⁵ Две су

¹⁸ Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, Glas Koncila, Zagreb, 2009, стр. 651.

¹⁹ V. Zsifkovits, *Politika bez morala*, Školska knjiga, Zagreb, 1996, стр. 38.

²⁰ M. Vidal, *Kršćanska etika*, Đakovo, 2001, 103.

²¹ V. Zsifkovits, *Politika bez morala*, Školska knjiga, Zagreb, 1996, стр. 41.

²² Ibid.

²³ Ibid., стр. 86.

²⁴ D. von der Pfordten, *The rise of human dignity*, у: *Human Rights and Natural Law*, (ed.) W. Schweidler, AcademiaVerlag, Sankt Augustin, 2012, стр. 217.

²⁵ L. Violini, M. M. Giungi, *Human Dignity: An undefined idea?*, у: *Human Rights and Natural Law*, (ed.) W. Schweidler, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2012, стр. 186.

поставке света, живота и Бога, кренуле у погледу човека од сличне полазне тачке. Те II ватикански концил формулише следећу поставку: „Готово је једнодушно поимање вјерника и невјерника да се све на овом свјету може уредити према човјеку као његовом средишту и врхунцу“.²⁶ Док је према Цицерону основ достојанства *logos*, Св. Тома Аквински и остали хришћански писци основ достојанства виде у Богу „est ist Gottes Wille, was ich tue“²⁷, те сваки пут када прекршимо његов закон ми одбацујемо наше достојанство „homo peccando ab ordine rationis recedit: et ideo decidit a dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber et propter seipsum existens...“.²⁸ А онда ће и Карл Маркс изнети став „човек је највеће биће за људе...“.²⁹ У екциклици „Mater et Magistra“ недвосмислено стоји да „човек мора бити носитељ, стваралац и циљ свих друштвених творевина“.³⁰ Тако и папа Јован Павле II сматра да „појединац, човек, не може бити потчињен, као пуко средство или као пуки инструмент, било врсти, било друштву; он има вредности по себи. Он је личност. Својим разумом и својом вољом, у стању је са својим ближњима да оствари однос заједништва, солидарности и несебичног давања... И по том својству свога духа, своје душе, његова комплетна личност поседује такво достојанство чак и у свом телу“.³¹ Дакле, проблем достојанства човека појављује се у форми „апсолутног захтева“³² да се дела „против нељудског понижавања“.³³ Те тако: „У нутрини своје савјести човек открива закон који не задаје сам себи, него му се мора покорити, закон чији га глас увјек позива на љубав и чињење доброг и који затреба ли гласом срца говори: учини ово, избјегни оно. Јер човјек у себи носи закон што га је Бог уписао у његову срцу, којем се покоравити управо предстваља човјеково достојанство и према којему му треба судити. Савјест је најскривенија средина и светиште у човјеку, мјесто на којем остаје сам са Богом чији глас може чути у тој својој најдубљој нутрини. У савјести се на најдивнији начин открива онај закон што своје испуњење налази у љубави према Богу и ближњему. Кроз своју вјерност према савјести кршћани су повезани с осталим људима у потрази за истином и истинитим рјешењем мноштва моралних проблема који настају у животу појединца или друштвеном суживоту.

²⁶ Ибид., 87.

²⁷ D. von der Pfordten, *The rise of human dignity*, стр. 223.

²⁸ Ибид., стр. 218.

²⁹ L. Violini, M. M. Giungi, *Human Dignity: An undefined idea?*, стр. 87.

³⁰ Ибид., стр. 88.

³¹ Јован Павле II, *Посланица Понтификалној академији наука*, 22. октобар 1996. Навдено према: Ф. Фукојама, *Наша постхумана будућност*, Подгорица, 2003, стр. 173-174.

³² А. Либерт, *Идеја моралног*, Досије, Београд, 2006, стр. 6.

³³ Г. Радбрух, *Правни и други афоризми*, Досије, Београд, 2007, стр. 29.

Правни прописи у својој чистоти и аутентичности који ће наћи своје место и примену у биоетици као подручју, могу се сачинити једино на основу поштовања људског достојанства, јер: „Људско достојанство као начело није само претпоставка Устава, него је такођер иманентно Уставу и стога је иманентно праву. У конкретном позитивном праву могуће се стога позивати на критериј људског достојанства на начин да га се тумачи. То је одређена категоријална важност људског достојанства“.³⁴ За биоетику као подручје везујемо појам достојанства као кључну реч биоетике и темељ европске биоетике.³⁵ Тако закључујемо да достојанство човека њему самом помаже да у биоетичком подручју које често личи на „гребен међу понорима“ ваљано „корача отворена око без вртоглавице“.³⁶ Тако је Шопенхауер сматрао да: „Само што је тај израз „људско достојанство,“ након што га је Кант једном изрекао, постао „лозинка“ свих глупих и лакоумних моралиста, који недостатак темеља морала, стварног или барем прикладног, скривају иза звучних ријечи „људско достојанство,“ рачунајући лукаво с тим да би се и њихов читатељ радо видио обдареним тим достојанством и да би због тога остао задовољан“.³⁷

³⁴ Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, стр. 659.

³⁵ Мада се поред овог вербалног спомињања достојанства, и у другим актима биоетичког и биополитичког карактера, на пример: Concil of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regards to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine*, Oviedo, April 4th, 1997, European Treaty Series – No. 164, постоје „отворене тенденције оспоравања универзалне и апсолутно обавезујуће вриједности људског достојанства“ Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, стр. 635.

³⁶ Г. Радбрух, *Правни и други афоризми*, Досије, Београд, 2007, стр. 27.

³⁷ А. Schopenhauer, *Il fondamento della morale*, Bari, 1991, 168. Наведено према: Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, стр. 636-637.

III БИОЕТИКА КАО ПОДРУЧЈЕ

Биоетика је дисциплина која проучава људско деловање у односу на живот. Биоетика је етика живота и бави се оним вредностима и нормама које се тичу добра и зла, односно исправног и неисправног (погрешног) у контексту живота уопште и његових бројних облика, људских и не-људских. То је интердисциплинарно и плуриперспективно размишљање о темама људског здравља, смрти, живота, околине, односа према не-људским животињама, развоја науке, политике и економије у контексту живота и околине... Назив је први употребио немачки филозоф, учитељ Фриц Јар 1926. године у чланку „Wissenschaft vom Leben und Sittenlehre“ где је биоетику конципирао као етичку одговорност према животу у целини, па је формулисао, по узору на Канта, биоетички императив: "Поштуј свако живо биће у начелу као сврху у себи и по могућности поступај с њим као таквим!". Јар повезује биоетику и Кантов категорички императив појмом „биоетички императив“, иако га тако у том тренутку не назива дословно.

Овај појам је реafirмисао амерички биохемичар и онколог Ван Ренселер Потер 1970. после чега је ушао у широку употребу.³⁸ У писму које Потер упућује Ивану Шеготи, он потврђује да је заправо он творац концепта биоетике који настаје 1970. године у САД. Потер је сматрао, да биоетика ваља да буде „нова дисциплина која здружује биолошко знање и знање о људским вредносним суставима (...). Изабрао сам корјен био – означавајући њиме биолошко знање, знаност о живим врједносним суставима“.³⁹ С тим што ће 2001. године у поздравној речи учесницима симпозијума „Биоетика и знаност у новој епохи“ представити „ријеч биоетика у издању из 1970. године, као *Биоетика, моралност опстанка* – а не као *знаност о опстанку*“.⁴⁰

Да биоетика није ништа што је настало у двадесетом веку потврђује Јар. Да би даље рекао: „Тако да је правило за наше поступке у биоетичком погледу: Поштовати свако живо биће на принципу као циљ по себи и третирати га ако је могуће као такво!“

³⁸ Видети: В. Ђурђић, М. Трајковић, *Биоетика као хумана црта опште и кривично- правне теорије*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 2014.

³⁹ V. R. Potter, *Humility and Responsibility – a bioethics for Oncologist: Presidential Adress*, Cancer Research 35, 1975, 2297, 2299. V. R. Potter, *Bioethics: Bridge to the Future*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971, 2. Наведено према: V. Valjan, *Bioetika*, Sarajavo-Zagreb, 2004, стр. 13.

⁴⁰ V. Valjan, *Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike*, у: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2007, стр. 16.

Те се можемо сложити са М. Трајковићем да је биоетика једно подручје не само сусретања „апсолутних“ вредности, већ је то, према његовом схватању место „апсолутног“ сусрета и сусретања вредности, на чему он инсистира јер биоетику схвата као вредносно подручје постојања и рада свих наука. Због тога биоетику дефинишемо као плуриперспективно подручје које сабира моралне перспективе и тиме излази из скучене улоге нове медицинске етике, и постаје „планетарна етика живота“.⁴¹

За биоетику као подручје посебно је важно размишљање о достојанству које припада свима, јер „all human beings have a special type of dignity which is the basis for the obligation all of us have not to kill them, the obligation to take their well-being into account when we act, and even the obligation to treat them as we would have them treat us, and indeed, that all human beings are equal in fundamental dignity“.⁴² Тако се одбацује становиште да само нека људска бића, на основу неких критеријума, имају пуно достојанство, јер: „Alle Individuen sind in der einen großen Einheit des reinen Geistes eingeschlossen“.⁴³ То даље значи да „human being remains a person, and a being with intrinsic dignity and a subject of rights, for as long as he or she lives: there are no sub-personal human beings“.⁴⁴ Ово нас наводи на закључак да „Human dignity permits no compromise“.⁴⁵ Тако је достојанство основни услов слободе, јер губитак достојанства представља „губитак себе“.⁴⁶

Где год да се појави живот ту је биоетичко подручје, достојанство се појављује као носећа тачка биоетичког подручја. Пошто биоетичко подручје стоји незаштићено без правне нормативе, достојанство мора да се појави и као носећа тачка правног подручја. Али, не само вербално, што је већ кроз низ докумената урађено, већ онтолошки као основа свег живота, па и правног. Дакле, нема напуштања „онтолошког скока“ човека, зарад признавања да је живот пука биолошка чињеница са којом се може радити шта нам је воља. Зато се и мора одредити појам достојанства као основе човековог живота.

Сва скретања од достојанства човека нису само историјске чињенице, већ вредна упозорења. А сва скретања су и долазила зато што је слабила вера у „онтолошки скок“ те се све сводило на биолошке чињенице пред којима смо стајали пуни уверења да смо

⁴¹ А.Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2009, стр. 11.

⁴² L. Violini, M. M. Giungi, *Human Dignity: An undefined idea?*, стр. 187.

⁴³ D. von der Pfordten, *The rise of human dignity*, стр. 218

⁴⁴ L. Violini, M. M. Giungi, *Human Dignity: An undefined idea?*, стр. 188.

⁴⁵ H. Seubert, *The Universality of Human Dignity*, у: *Human Rights and Natural Law*, (ed.) W. Schweidler, Academia Verlag, Sankt Augustin, 2012, стр. 214.

⁴⁶ *Ibid.*, стр. 215.

ми ти који све одређујемо и о свему судимо. Ипак, наша нам стварност показује другачије, те се и оно у шта верујемо да је пука чињеница често окреће против нас, упућујући нас на веру у нешто дубље, у достојанство.

3.1. Биоетичке методе

Биоетичке методе обухватају подручја философије, теологије, уметности, политике, субјективног искуства и друго.

3.2. Биоетичке теме

Неке од биоетичких тема су:

- Настанак и рађање човека (вештачка оплодња, контрацепција, стерилизација),
- генетика (ген, клонирање, матичне ћелије);
- људски ембрион (побачај, пренатална дијагностика - информисање будућих родитеља о могућим ризицима конгениталних аномалија, експерименти над ембрионима);
- старост (еутаназија, палијативна медицина, бол);
- смрт (самоубиство, смртна казна, одбрана у рату, убиство);
- однос према околини, биоциди - истребљења целих живих система са неког подручја, права животиња.
- алтернативна медицина - То је пракса здравствене бриге, филозофија лечења и терапија која се не користи у научно прихваћеној медицини. Традиционалисти сматрају да ове методе нису научно евалуиране због своје безбедности и ефикасности, али се упркос томе у многим земљама користе. Примери алтернативне медицине су акупунктура, траварство, медитација, јога, уринотерапија, лековито гладовање, разни верски обреди, операције голим рукама итд;
- донација органа - То је акт давања сопственог виталног дела тела другом људском бићу. Легално се орган хируршки уклања од донатора, који се претходно сложио, и уграђује особи којој је неопходан да би преживела. Данас се промовише неопходност донације ткива и органа, укључујући и постхумно

завештање, јер људски органи представљају неопходан ресурс у третману критичних пацијената и тешких болести које разарају органе;

- еугеника - То је примењена наука или био-социјални програм за побољшање и контролу људске врсте и то тако што би требало спречити „инфериорне људе“ да имају децу (негативна еугеника) и подстицати „супериорне“ да се што више размножавају (позитивна еугеника). Еугеничка друштва су створена са циљем да промовишу идеје еугенике од којих су два најпознатија Британско еугеничко друштво и Америчко еугеничко друштво;
- плацебо ефекат - То је ефекат који се постиже када се, приликом испитивања неког новог фармаколошког препарата у експерименталној групи, истовремено другој, контролној групи, даје неки медикамент са потпуно неутралним дејством. Ефекат побољшања здравственог стања код контролне групе (плацебо ефекат), који је често бољи од ефекта примене правог медикамента, резултат је аутосугестије и у многоме зависи од личности учесника у процедури;
- транссексуалност - То је термин за стање особа које се свесно и дужи период самоидентификују као припадници супротног пола. Стереотипни опис транссексуалних особа је да су то „особе заробљене у телу супротног пола“, без обзира што се ови модели одбацују од стране неких, како транссексуалних тако и других, делова друштва. Транссексуалност се често манифестује као агонизујућа дисфорија против пола додељеног рођењем, као и тешкоћом или неспособошћу живота своје социјалне улоге. Услед невођења бриге може водити менталним и емоционалним проблемима, а понекад самоубиству. Холандска истраживачица Пеги Кохен-Кетенис процењује да је 40% незбринутих транссексуалних људи смештено у болницама или умиру прерано. Међутим, са адекватним третманом, транссексуални људи често постају попуно функционални чланови друштва. Према статистикама самоубиства транссексуални људи се не разликују значајно од не-транссексуалних. Највећи број транссексуалних мушкараца и жена одлучују да остваре трајну социјалну улогу као припадници пола са којим се идентификују. Много транссексуалних људи се такође одлучује за различите врсте медицинских модификација сопствених тела. Ове модификације се сматрају терапијама промене пола и често укључују хормоне и пластичне операције. Цео процес промене нечије

физичке и социјалне појаве пола се назива транзиција и обично траје неколико година. Тренутно, узроци транссексуалности нису познати, а процене броја транссексуалних људи варирају значајно.

У Аустралији сада имамо случај где иако психолози и стручњаци за трансродне особе сматрају да је дете премало да би се подвргнуло тако драстичној промени, четворогодишњем дечаку је ипак омогућено и дозвољено да иде на операцију⁴⁷;

- трансфузија крви - процесом преношења крви или њених продуката из крвног система једне особе у крвни систем друге. Трансфузија може спасити живот у многим ургентним стањима када долази до обимног крварења, а може се користити и за надокнађивање изгубљене крви у току разних лекарских интервенција или код појединих обољења (тежи облик анемије, тромбоцитопенија итд). Особама које пате од хемофилије или српасте анемије потребне су готово свакодневне трансфузије крви;
- фармакогенетика која се бави генетичким разликама у метаболичким путевима који утичу на индивидуалне реакције на лекове, у погледу терапеутског дејства и нуспојава.

Ми бисмо додали да је у свим овим темама питање достојанства у средишту пажње.

Биоетика проучава појам особе са философско-теолошког гледишта, права, заштиту и достојанство људске особе.

Још од античких времена Хипократова заклетва лекару је постављала норме по којима он не сме пацијенту нанети зло. Касније се јавља професионални етички код попут онога код енглеског физичара Томаса Персивала из 18-ог века, који је осигурао услове за оснивање Америчког удружења лекара (1846.), па Нирнбершки код истраживачке етике на човеку (1939-1945.), као реакција на злоупотребу нових медицинских и репродуктивних технологија са којима су експериментисали нацисти. Након 1950. морална и социјална питања медицинских истраживања поново упозоравају друштво на опрез.

В. Р. Потер, лекар (онколог) из САД, 1970. Сковао је неологизам „биоетика“. Други пионир биоетике је Андре Хелегерс који је 1971. на Џорџтаун Универзитету у

⁴⁷ Преузето са <http://www.blic.rs/vesti/svet/slucuj-koji-trese-australiju-decak-4-ide-na-promenu-pola-psiholozi-mole-roditelje-da/sv3mywy>

Вашингтону оформио први биоетички институт «The Joseph and Rose Kennedy Institute for the study of Human reproduction and Bioethics».

Према Потеру, задатак биоетике је да здружи биолошка знања са знањима о људским вредносним системима: био-биолошко знање, знање о живим системима. ethics-знање о људским вредносним системима.

Тиме се наглашава очекивање да биоетика у будућности омогући повезивање две културе: свет егзактних наука и свет хуманистичких наука.

У књизи „Global Bioethics“ (1988.) Потер сматра да је за биоетику неопходно да обухвати „медицинску етику“ која је са своје стране окренута квалитету живота.⁴⁸ Тада је неопходно искористити своје сазнајне моћи у правцу одржања људи. Хелегерсов модел биоетике подразумевао је три веома одређена разине активности субјеката: најпре то су права и дужност пацијената и здравствених радника; потом су то права и дужност субјеката подвргнутих експериментима и оних који експериментишу и на крају то је стварање темељних нацрта јавне политике на клиникама и у биомедицинским истраживањима.

Међутим, Потерово схватање биоетике било је много шире. Он се концентрише на биологију, еволуционистичке теорије и кибернетику. Он говори о основним етичким начелима, нормама и теоријама природног закона.

3.3. Природни закон

Ако је Бог створио човека хетеросексуално диференцираног (мушкарац и жена), онда исти Бог жели да створени људи делују у складу са својом природом.

Ако нижа инстанца, нпр. држава ствара законе, онда они морају бити у складу са темељним потребама грађана. Дакле методологија се темељи на категорији природности. Појам „природног закона“ познавали су још антички философи Аристотел и Платон. Они се баве људском битком. Према њима „добро“ је оно што је у складу са битком, али то такође мора бити у складу са разумом.

Касније, св. Аугустин и св. Тома Аквински, Платоново и Аристотелово поимање природног закона уносе у хришћанство. Св. Тома Аквински сматра да људска

⁴⁸ Van Rensselaer Potter, *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*, Michigan State University Press, East Lansing, 1988., str. 7, Наведено према Н. Јурић, Упоришта за интегративну биоетику у djелу Van Rensselaera Pottera, Filozofski fakultet, Zagreb, 2007.

бића делују морално онда када живе на начин који задовољава темељне потребе људског живота и људске заједнице на један хармоничан начин. Природни закон није инстинкт у човеку помоћу кога он разликује добро од зла. То је начин разумског спознавања који води преко прописаних закона до спознаје саме нарави људске особе.

Друга теорија каже да човек може директно и интуитивно спознати природне вредности садржане у природном закону. Дакле човек је рационално и интуитивно биће. Међутим, већина моралних теорија темељених на природном закону, сматра овај приступ неодрживим, будући да природни закон није сам по себи уочљив, већ се до њега долази посредством генерализације људског искуства.

Као подручје, биоетика системски проучава и вреднује људско деловање на подручју знања о животу, здрављу, болести и смрти у светлу етичко- моралних вредности и начела. Етичко-морална питања се могу сажети у 3 области:

1. На почетку живота- То су питања о почетку људског, индивидуалног живота; пренатална дијагностика, генетски инжењеринг; контрацепција; побачај; природно планирање породице...
2. У напону живота- Питања као права и дужности на подручју здравља и болести; одлука о предузимању, непрекиду или наставку лечења; разне зависности; пресађивање органа- са леша или од живих; ограниченост или недостатак терапијских средстава, трошкови; душевни болесници...
3. У сутону живота- Питање смисла живота, патње, смрти; палијативна медицина; одржавање живота; еутаназија; дефиниција и критеријуми смрти човека; умирање у људском достојанству...

Поставља се питање: како и када је настала биоетика? Одговор на ово питање покушали су и покушавају још увек да дају сви они које биоетиком баве. Ево једног схватања. Биоетика је настала као друштвени покрет почетком 60-их година XX века у САД када је научно-технолошки напредак у биологији и медицини достигао такав ниво да су се лекарима и медицинарима свих профила отвориле сасвим нове могућности превенције и лечења дотад неизлечивих болести, а и продужења људског живота. Истовремено, суочени са сасвим новим медицинским ситуацијама, лекари су наишли и на бројне медицинско-етичке дилеме које су захтевале дубље пропитивање. Тако је започео талас оснивања етичких комитета као посебних саветодавних и оперативних тела, док је истовремено, овај тренд у медицинској етици био праћен интензивирањем захтева различитих америчких група и покрета грађана који су захтевали повећање

утицаја појединаца у сфери лечења у самом односу лекар-пацијент, као и у расправама о медицинско-етичкој, медицинско-правној и медицинско-политичкој проблематици (питања абортуса, еутаназије, биомедицинских истраживања итд.). Тако је оснивање етичких комитета истовремено са поменутиим грађанским захтевима, покренуло настанак биоетике, најпре као друштвеног покрета, а потом као научне дисциплине. Нешто касније, као предмет, биоетика је ушла у академске програме, а данас постоје многобројни биоетички институти, удружења и установе, као и биоетички комитети у области биомедицине или пољопривреде, одржавају се многи биоетички скупови, бројне су специјализоване издавачке библиотеке, часописи, интернет странице посвећене горућим биоетичким питањима.

Клице неких биоетичких идеја засигурно можемо уочити још у античкој философији, рецимо у Сократовим разматрањима врлине, у Аристотеловом схватању врлине, затим, среће, односно блаженства (еудамонија) и слободне воље, као и у Хипократовом учењу, или на пример, у Галеновом схватању да добар лекар не мора нужно бити и добар човек...

Клиничка биоетика се заузима за етику у клиничком раду и за етичке проблеме који се јављају у оквиру неге и бриге за пацијенте, те за теоријске расправе о различитим моделима етичког одлучивања у пракси. Клиничка биоетика односи се на морално одлучивање током свакодневне бриге за пацијента, као и одређивање шта све треба учинити за пацијента у одређеном тренутку. Клиничка биоетика у савременом свету решава различите задатке: од техничке помоћи у организацији здравствене неге (истраживања на испитаницима, бригаа за пацијенте, истраживања на животињама), преко питања улагања даљњих снага у здравственој нези у раду на етичким програмима и подучавању, до бриге за етичка саветовања, доприноса у научним испитивањима и поновног вредновања етике.⁴⁹

3.4. Улога права у клиничкој етици

Улога права у медицинској етици је веома велика. Постоји прегршт ситуација у којима би медицински радници требало да идентификују правно потенцијално спорна питања и да знају када треба да затраже правни савет. На пример, теме као што су сагласност болесника уз детаљно претходно објашњење (пристанак обавештеног

⁴⁹ Преузето са: <http://www.duhovnirazvoj.com/Tekstovi/Bioetika.htm>

пацијента), дискреција, унапред припремљена упутства и жеље, као и многа друга питања, имају и етички и правни аспект.⁵⁰

У појединим случајевима лекари могу да затраже изузеће од уобичајене законске праксе и да ангажују стручњака. Такође лекари треба да користе средства која су омогућена у институцији, као што су етичке консултације, правне услуге и друге могућности. Уобичајена грешка је право претпостављати етици, јер правна питања ретко могу да реше етичке проблеме.

Даље ћемо описати страдање Јевреја и процес еугенике уопште у друштву. На основу расног антисемитизма, који је између два светска рата у Немачкој озакоњен Нирнбершким законима, Хитлер и врхови НСДАП-а (националсоцијалистичка немачка радничка партија) после избијања Другог светског рата доносе план о биолошком уништењу Јевреја и других „инфериорних раса”. Тај план еугенике спроводио се у неколико фаза на територији читаве окупиране Европе. Убијено је око шест милиона Јевреја. Масовно страдање јеврејског народа од стране Хитлерове Немачке названо је холокаустом. Сам Холокауст представља геноцид над различитим групама људи за време Другог светског рата од стране Нацистичке Немачке и њених савезника. Најсмртоноснију фазу Холокауста представља Коначно решење Јеврејског питања. Иако су масовна убиства Јевреја, Рома, Срба, политичких противника и других, започела много раније, тек након потпуне примене планова за Коначно решење 1942., изграђени су први логори смрти у којима су спровођени најсуровији геноциди. Уз подршку немачког вође, Адолфа Хитлера, оснивач и главни архитекта плана био је Хајнрих Химлер.

Поред масовних убистава, у концентрационим логорима вршени су такозвани медицински експерименти нациста. Ови експерименти вршени су на великом броју затвореника, који су били приморани да учествују и нису имали представу о томе шта их чека. Коначни исход је у највећем броју случаја била смрт, трајни поремећаји, парализе итд. Експерименти су служили као помоћ у лечењу и тестирању издржљивости немачких војника у разним околностима, како би се унапредило и развило ново оружје, као и у развоју технике.

Експерименти су обухватили три основне групе истраживања, у зависности од њихове сврхе:

⁵⁰ А. Р. Џонсен, М. Зиглер, В. Винслејд, *Клиничка етика*, 2006, стр. 67.

- Медицинско-војна истраживања
- Расно мотивисани експеримент
- Ад хок експерименти

Ми ћемо описати расно мотивисане експерименте - Главни циљ ове групе експеримената био је стварање аријевске расе у највећем могућем броју. Нејапознатији експеримент, који је извео немачки лекар Јозеф Менгеле, био је експеримент на близанцима. То је један од најпознатијих и најбруталнијих експеримената икада изведен - експеримент на идентичним близанцима које је вршио познати доктор Јозеф Менгеле у Аушвицу. Менгеле је веровао да овим експериментима може доћи до решења за умножавање аријевске расе. Он је био опседнут нацистичком идеологијом о постојању само једне расе и веровао је да може открити на који начин да повећа број рођене деце у току једног порођаја. Он је разврставао близанце по полу и годинама, а потом би им убризгавао различите инјекције у очи у покушају да дође до промене боје очију или би дословно спајао близанце покушавајући да добије сијамске близанце. Од око 1000 парова близанаца, само 200 је преживело. Јозеф Менгеле је био један од најпознатијих доктора у концентрационом логору Аушвиц. Био је проглашен за главног лекара. Највише се залагао за експерименте на патуљцима и близанцима. Он је спајао близанце и покушавао да створи сијамске близанце. У највећем броју деца су умирала од различитих инфекција. Такође је велики број деце слао у плинске коморе, излагао их разним зрачењима, а такође их је убијао убризгавањем различитих хемикалија. Доказе о овим злочинима дала је неколицина људи који су преживели. По завршетку рата, побегао је у Јужну Америку, где је наставио да врши експерименте на близанцима. Умро је 1979. године тако што се удавио услед можданог удара и сахрањен под лажним именом. Тек 1992. године утврђен је идентитет.

Зашто је доктор Јозеф Менгеле за време холокауста одлучио да своје лекарско знање злоупотреби, уместо да помаже људима? То је питање које се човечанство пита већ деценијама. На њега је одговорио Киел Мајевски, директор музеја холокауста Кендлс. Мајевски је дуго анализирао Менгелеову одлуку да пређе на мрачну страну, и нуди три разлога због којих ће Менгеле заувек остати упамћен као "доктор смрт", а то су:

Први разлог је што је Менгеле био преамбициозан. Дословно је жудео за признањима и више од свега је желео статус врхунског научника. У сведочењима из

Аушвица се говорило како возове пуне Јевреја који су свакодневно пристизали у тај логор, Менгеле никада није видео као злочин, већ као прилику. Затвореници су за Менгела били бескрајна залиха "свеже робе" на којој је могао да експериментише. На жалост затвореника, његова је амбиција била знатно већа него посвећеност лекарским етичким кодексима и био је уверен да ради за добробит човечанства и науке. Чак и каснијих година, када је побегао у Јужну Америку, записи из његових дневника указивали су како је искрено веровао да чини праву ствар.

Други разлог због којег је Менгеле веровао да доприноси науци својим злочинима била је чињеница да је био део еугенистичког покрета. Еугенисти су били научници у 19. и 20. веку који су веровали да људска врста може да постане боља ако се њено ширење строго контролише. Као што је било за очекивати, управо су еугенисти сматрали како су они та супериорна врста, боља од било кога другог. Неке од ствари које су одмах морале бити елиминисане биле су на пример алкохолизам и нека врста менталних болести. Амерички еугенисти су се залагали за врло строга брачна правила и силом су стерилисали десетине хиљада људи који се нису уклапали у њихову слику савршене људске расе.

Нацисти су у Европи применили исту логику, па су тако као нижу врсту прогласили Јевреје, Роме, Славене, хомосексуалце, и особе с менталним и физичким проблемима. Менгеле је спадао у групу еугениста који су чврсто веровали да чине велику услугу људској раси тако што се решавају оних које сматрају инфериорнима.

Трећи разлог је општа атмосфера у Немачкој у то време. У време када је Менгеле почео своје академску каријеру нацисти су већ поприлично дубоко загазили у елиминисање Јевреја из свих сфера живота. Када се пријавио у СС војску, Менгеле је морао предати доказ да у његовој породици нема Јевреја, и да нема уопште јеврејске крви. Чак и површном анализом говора које су тих година држали Хитлер и Гебелс било је лако уочити да су Јевреје стално описивали као нижу расу која није ништа боља од пацова. Томе је наравно допринела и остала нацистичка пропаганда, па ни не чуди да је Менгеле Јевреје сматрао својим заморцима. Оно што је још значајно код Менгелеа је чињеница да је био итекако добро и квалитетно образован. Његове колеге са

факултета у Минхену сведочили су како никада није остављао утисак да је у стању да уради оно по чему је остао запамћен, као "Бог Аушвица".⁵¹

Најужаснија примена еугеничких принципа се догодила у нацистичкој Немачкој. Медисон Грант, оснивач расистичког покрета у Америци, је изјавила: "Наше погрешно сентиментално веровање у светињу људског живота има за циљ само да спречи елиминацију поремећене деце и стерилизацију одраслих особа које нису од користи друштву. Закони природе налажу уклањање непожељних, а људски живот има вредност само онда када је у служби друштва или расе."⁵²

По завршетку рата, многим нацистичким лекарима је суђено на Докторском суђењу пред Међународним војним судом у Нирнбергу. На овом суђењу, изнети су сви докази о нехуманим експериментима и злочинима, који су вршени у концентрационим логорима широм Немачке. Неки од њих су осуђени на смрт, али неколицина је ослобођена свих оптужби. Иако је опште познато колико су нехумани били сви експерименти који су вршени, већина добијених резултата истраживања, као и књиге које су писали нацистичких лекари, се примењују у данашњој медицини.

Такође, навешћемо пример жена које су биле највећи злочинци, за време Другог светског рата, суровије од многих мушкараца, а остале су некажњене. Сада, седам деценија касније, огромна већина оних које су и даље живе ближе се свом последњем дану са сазнањем да никада неће одговорати пред судом за своје злочине. Од укупно 3.700 које су служиле у Хитлеровим логорима, само три су се нашле под истрагом немачких власти због учешћа у масовним убиствима. Једна од некажњених је Шарлота С. Била је чуварка у озлоглашеном логору Равенсбрик на северу Немачке и преживели је се сећају као жене од које су се затвореници плашили јер их је пребијала и постала на њих немачке овчаре. Била је фанатични поклоник нациста и патролирала логором водећи псе које је истренирала да логорашима одгризу гениталије. Пребачена је у Аушвиц где су логорашаи такође страховали од ње и њених паса.

Била је ту жена којој је осмех скривао праву природу. Била је права као мотка и имала режећег пса којег је научила да мрзи логораше. Били смо присиљени да стојимо збијени сатима по хладноћи и врућини и уколико би се ико мрднуо, пуштала је пса.

⁵¹ <http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1604760-zasto-je-mengele-postao-doktor-smrti-i-kako-je-ubio-vise-od-400-000-ljudi>, преузето 06.10.2016. године

⁵² Преузето са: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Eugenika>

Многи људи нису преживели његов напад - рекла је после рата једна од преживелих логораша. Шарлота је имала аферу с есесовцем док је служила у логору и отпуштена је 1943. када је остала трудна. После рата су је источњонемачке власти осудиле на само 15 месеци затвора због "злостављања затвореника и крађе њихових ствари". Сада има 94 године и одбија да прича о том времену.

Њој слична је Гизела С, жена "грубог" лица за коју "Дејли мејл" да је радила за есесовце и да јој је венчано име Деминг. Она је пребијала логораше због најмањих престапа. Гизела је била задужена за ћелије за стајање - мале, мрачне собе у које би нагурали по 15 људи. Није се дешавало ретко да данима остави логораше у овим ћелијама, због чега је део њих умирао, апонекад и сви. Била је у вези са есесовским доктором Францом Бернхардом Лукасом коју је нагло окончала када је он изнео критике на рачун страшних експеримената над логорашима које је изводио доктор Јозеф Менгеле, познат као "Анђео смрти". Веровала је да су Јевреји, Роми и Словени "ниже расе" које не заслужују ништа боље од онога што им се дешава. Током 60-их година прошлог века суђено јој је током Процеса Аушвиц, али је успела да побегне из затвора. Тужиоци кажу да је сада исувише стара да би одговарала за злочине.⁵³

Савремена еугеника огледа се углавном у пропагандном деловању, подржано могућностима генетичке технологије. Једна од таквих организација, посвећених спречавању рађања деце са урођеним аномалијама, је 1993. године је објавила следеће податке: 11% родитеља би абортирало дете ако се докаже склоност ка развоју гојазности, 75% би исто учинило у случају да се открије нека урођена физичка аномалија, а 43% би пристало на генетички инжењеринг у циљу психофизичког појачања свог потомка. Нови еугенички покрети нуде новац младим девојкама за њихове јајне ћелије. Обично се траже девојке беле расе, висине око 180 цм, високе интелигенције и без физичких недостатака, са добрим резултатима на пољима математике, уметности или спорта. На сличан начин откупљују сперму "успешних мушкараца" стварајући банке генетичког материјала за стварање супер-расе. За потребе негативне еугенике користе се могућности модерне генетике - пренатална дијагностика. Она се односи на различите дијагностичке процедуре, као што је амниоцентеза, које за циљ имају рано откривање урођених аномалија детета. Еугенички покрети лобирају да

⁵³ Наведено са <http://www.blic.rs/riznica/istorije/najkrvolocnije-hitlerove-zene-bile-su-surovije-od-mnogih-muskaraca-a-ostace/eh2n21g>

овакви прегледи постану законска обавеза у току трудноће а да плодови за које се утврди да имају урођене аномалије буду уништени.⁵⁴

Поменућемо и чувеног „доктора Смрт“. Тај лекар, познат по томе што је током своје каријере доказано еутаназирао више од стотину особа је био патолог и усмерио је сав свој рад на олакшавање мука пацијентима који пате од тешких неизлечивих болести помажући им да почине самоубиство. Он је сам измислио апаратуру, суицидну машину такозвану „мерситрон“, са којом је широм САД долазио на кућну адресу људи који су желели да окончају своје муке. Цео пројекат започео је још 1990. године, када је пацијенту с Алцхајмеровом болешћу омогућио суицид, а све до 1999. године успешно је избегавао кривичном гоњењу, али ипак су га оптужили и осудили за убиство. Свему је кумовао прилог на телевизији у којем је јасно приказано како је убризгао смртоносни коктел лекова оболелом од тзв. "Лоу Гехригове" болести. Након тога је био у затвору осам година, а пуштен је на слободу уз условну казну 2007. године, када му је изречена строга забрана наставка бављењем својом контроверзном делатношћу. По изласку из затвора, Кеворкиан је наставио са појављивањем у јавности, а чак се неуспешно кандидовао и за место у америчком Конгресу. Кеворкианово животно дело и размишљања најбоље осликава његова изјава: "Ако помажемо људима да дођу на овај свет, зашто нам је забрањено да им асистирамо при одласку са њега?"⁵⁵, којом је стекао бројне противнике, али и присталице широм света. Да ли је он осуђен праведно? Да ли је требало пустити такве људе да се муче и умиру у највећим боловима и патњама? Остаће пуно питања и полемика у биоетици, етици и праву на ову тему.⁵⁶ О њему и његовом животу је снимљен филм у Америци „You don't know Jack“ у коме је његов лик тумачио Ал Паћино.

⁵⁴ Преузето са: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Eugenika>

⁵⁵ Наведено према http://www.novelist.hr/Vijesti/Svijet/U-83.-godini-umro-Jack-Kevorkian-poznatiji-kao-dr.-Smrt?meta_refresh=true

⁵⁶ Наведено према https://sh.wikipedia.org/wiki/Jack_Kevorkian

IV ОДНОС БИОЕТИКЕ И ПРАВА

Разматрали смо да ли се право може одвојити од биоетике и да ли биоетика улази у област правне регулативе. Прво ћемо цео тај сусрет посматрати са тачке гледишта аксиологије као науку о вредностима, кроз испитивања узајамних односа свих видова друштвене свести. Тако је могуће да само аксиолошки садржаји могу да понуде ваљана правна решења која ће са своје стране учинити помак у решавању биоетичких питања.

Биоетика није само подручје које пита већ она и очекује одговоре свих учесника у биоетичким расправама. Биоетика је подручје у коме се јавља много изазова за право и она је одговорна за све које учествују у биоетичким расправама. Биоетика има прецизну обавезу супротстављања „ сваком закону који напада људски живот“.⁵⁷

У биоетици се појављује човек који сам одлучује и бира да ли ће поступити добро или лоше, поштено или непоштено, праведно или неправедно. Због тога што човек може да бира у биоетичким расправама, он је и одговоран. Та одговорност се „темељи на чињеници да је могао другачије и супротно да одлучи“.⁵⁸ Таква врста одговорности се јавља у праву јер оно поседује чврсто сковани, егзактни појмовни систем. Због свега тога и правник мора да поседује биоетичку одговорност. Право није заинтересовано за наше мотиве и побуде, а етика јесте. У таквом споју се и налази решење и неопходна је биоетичка одговорност и права и правника.

Право и биоетика су окренути животу, јер је положај човека осликан кроз међусобни однос права као науке и праксе и биоетике као подручја. Рађање човека, вредновање живота, смрт - све то улази у биоетичку сферу, а регулисано је правом. У данашње време у биоетици се рефлектује тај однос човека и његове савести спрам права и правних прописа. Ту је на првом месту, и почетном, информисаност. Због тога је неопходно правнике не препустити само пуком позитивистичком образовању, већ их аксиолошки припремити за решавање биоетичких проблема. Биоетика погрешним поступцима права може постати највећи „морални глиб“⁵⁹ човечанства.

⁵⁷ Kongregacija za nauk vjere, Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu, Udruga Obiteljski Centar, Zagreb, 2007, стр. 9.

⁵⁸ Ibid., стр. 45.

⁵⁹ V. Zsifkovits, *Politika bez morala*, Školska knjiga, Zagreb, 1996, стр. 49.

Биоетику видимо не само као „површно“ место сусрета разних дисциплина како се то данас воли да она прикаже, већ је видимо као последњу линију одбране у борби против нестајања човека.

Праву је задатак да штити живот човека. У хришћанству заповест: „не убиј“ означава вредност живота. Међутим, имамо примере у којима право губи своју хуману црту и дозвољава нападе на људски живот (озакоњена убиства, смртна казна, абортуси, позитивна еутаназија, ратови...). Због свега овога неопходно је биоетику схватити као принципијелно уношење вредности у право. Видал предлаже да нормативна формулација „етичке вриједности људског живота“ буде „позитивна („људски живот захтјева да буде поштован и да се развија“) , а не негативна („не убиј“); да буде „теолошка“ и да буде „ апсолутна“ (неповредност људског живота), но ипак отворена повлаштеном суду (сукоб вриједности)“.⁶⁰ Заштита човека се у праву остварује на најбољи могући начин ако је основа те заштите онтолошко-аксиолошка структура права.

Право је као област људског делања вид нарасле људске моћи, и то „опаснији“ вид моћи но што је техника, иако на први поглед изгледа да није тако. Заправо, техника, њен напредак и деловање се може некако ограничити и усмерити правним нормама, али како и чиме ограничити право? Право не може само себе да ограничава а то је и логички немогуће, јер који је владар икада желео самог себе да ограничи? На тај начин право често помаже процес нестајања човека, и то потпуно „надменим“ регулисањем области живота, смрти, делања и трпљења.

И биоетика и право имају један задатак, а то је: заштита човека и његовог достојанства. Ту хуманост би требало открити у праву као теорији и праву као пракси путем биоетике.

⁶⁰ M. Vidal, *Kršćanska etika*, Ђakovo, 2001, стр. 226-227.

V ДОСТОЈАНСТВО У БИОЕТИЦИ И ЊЕГОВА ПРАВНА ЗАШТИТА

Људско достојанство и људска права су највише вредности људског рода и због тога оне имају универзално важење. Међутим, није реч само о њиховом величању, истицању и теоријском утемељењу, него и о њиховој одбрани, реалној угрожености, политичкој инструментализацији, учесталој злоупотреби која је готово сразмерна учесталом позивању на њих у речнику свакодневног јавног говора. Колико год да је важно истаћи да су људска права истински и изворно људска и да су као таква услов људског достојанства, исто је тако важно уочити да се њиховом манипулацијом и различитим злоупотребама стварају нови облици доминације и поробљавања.⁶¹

Достојанство, као етичка вредност, указује да је сваки човек вредан као људско биће, без обзира на друштвени положај, заслуге, личне и професионалне квалитете, и да је наша обавеза да га поштујемо. Сви људи се рађају слободни и једнаки у свом достојанству и својим правима, записано је у Универзалној декларацији о људским правима. Из људског достојанства изводе се сва права која припадају човеку, независно од боје коже, полне, националне, верске, друштвене припадности. Обавеза поштовања достојанства човека забрањује било који облик дискриминације или стигматизације, јер „...сви се људи рађају једнаки...“.⁶²

У просвети свако дете има право на образовање иако сва деца немају једнаке психофизиолошке способности и могућности, у систему здравствене заштите пацијент има право на достојанствен третман, у коме му је омогућено остварење свих права гарантованих актима међународног и националног значаја. У Универзалној декларацији о биоетици и људским правима људско достојанство је начело из кога деривирају сва права њоме призната. На поштовању људског достојанства и људских права заснована је и прокламација о приоритету интереса и добробити појединца над интересом науке или друштва (чл. 3 ст. 2 Декларације), што се додатно наглашава у вези са учешћем човека у истраживању, посебно деце, палијативном негом умирућих болесника и положајем старијих и хендикепираних особа, које треба додатно заштити од могуће дискриминације у пружању здравствене заштите и од злоупотребе у научноистраживачке сврхе.

⁶¹ С. Самарцић, „Поговор“, у: Т. Флајнер, нав. дело.

⁶² Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1965)

5.1. Еутаназија

Еутаназија је убиство из милосрђа или самилости. То је омогућавање лаке и безболне смрти неизлечивим болесницима који трпе неиздрживе болове. Већина правних система то сматра убиством, иако у многим јурисдикцијама лекар може законито да одлучи да не продужи пацијентов живот или да изда лекове који ублажавају бол чак и када скраћују живот пацијента.

Еутаназија је омогућена у више европских земаља, али је Белгија постала прва земља на свету која је дозволила еутаназију без обзира на године.

Белгијски парламент је великом већином гласова одобрио проширење закона о еутаназији и на млађе од 18 година, чиме је покренуто питање еутаназије у европским земљама.

Белгијски закон о еутаназији усвојен 2002. године, до сада се примењивао само на одрасле особе, али је проширењем тог закона Белгија постала прва земља која омогућава еутаназију деце.

Холандија и Белгија су једине земље које су легализовале активну еутанизацију, у којој се за еутаназију примењују различите механичке методе или хемијске супстанце ради што бржег изазивања смрти. У Холандији је еутаназија дозвољена за старије од 12 година.

Према закону из 2005. године, у Француској је дозвољена, у одређеним случајевима, нека врста еутаназије, тако што се прекида терапија пацијенту, али лекари не смеју да спроводе активну еутаназију.

У Луксембургу је тај закон усвојен 2009. године али је забрањен за малолетнике, док је у Швајцарској на снази директна еутаназија, што значи да лекар може пацијенту да одреди смртоносну дозу неког лека, али тај лек пацијент мора сам да узме.

У Норвешкој, лекар има право да одлучи да прекине терапију пацијенту ако то затражи пацијент на самрти или чланови његове породице у случају да болесник не може да комуницира с околином.

У Данској пацијент може да има "медицински тестамент" који лекари морају да поштују.

У Немачкој се толерише пасивна еутаназија, што укључује могућност да лекар прекине терапију, али само ако пацијент то жели и јасно стави до знања.

Слична је ситуација у Аустрији.

У Великој Британији је еутаназија забрањена званично, али лекар може пацијенту на самрти да да јаку дозу морфијума, иако се зна да од тога може да умре, што се правда циљем лекара да отклони бол.

У Шпанији, где је Католичка црква посебно активна у осуђивању еутаназије, закон дозвољава пацијенту право да одбије лечење.

У Грчкој и Румунији је еутаназија строго забрањена и лекар може да добије до седам година затвора ако је примени.

У Пољској и Ирској је сличан случај, а лекари могу да буду осуђени на затворске казне од пет до 14 година.

Занимљив податак је да је директна еутаназија (када лекар може пацијенту да одреди смртоносну дозу лека, а пацијент мора сам да га узме) направила је од Швајцарске земљу такозваног суицидног туризма. Од 2008. до 2012. године, 611 особа из 31 земље, а највише из Немачке и Велике Британије изабрало је Швајцарску за своју последњу дестинацију. На Острву је реченица: „Идем у Швајцарску“, постала синоним за еутаназију. Скоро половина пацијената имала је неуролошко обољење, а остали су се борили са малигним, аутоимуним и кардиоваскуларним болестима. Већина је живот завршила уз помоћ содиум-фентобарбитала, чија одређена доза доводи до коме.

5.2. Еутаназија у Србији

Код нас, у Србији дат је на разматрање нацрт ЗАКОНИКА ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ЗА ИЗРАДУ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ који гласи:

„Право на достојанствену смрт (еутаназију)

Члан 92

Право на еутаназију, као право физичког лица на сагласни, добровољни и достојанствени прекид живота, може се изузетно остварити, ако се испуне прописани хумани, психо-социјални и медицински услови. Услови и поступак за остваривање права на еутаназију прописују се посебним законом. Злоупотреба права на еутаназију, ради прибављања неосноване материјалне или друге користи, представља основ за кривичну одговорност. Алтернатива: Претходни члан се брише. Напомена: Комисија за израду Нацрта ГЗ, због комплексности остваривања права на еутаназију, које има, поред правних и медицинске, психолошке и социјалне аспекте, ће се, тек после одржане јавне расправе изјаснити о алтернативном предлогу на основу аргумената стручњака из различитих области и професионалних делатности.

Евентуалним усвајањем основног предлога, извршила би се одговарајућа промена у Кривичном закону. “⁶³

Са религијског аспекта право на еутаназију би изгледало овако: „Српска јавност ускоро ће се суочити са темом прекраћивања мука тешких болесника који лагано умиру, пошто је еутаназија предвиђена преднацртом Грађанског законика, који је пред јавном расправом. У наставку доносимо извод из излагања Патријарха московског и све Русије Кирила посвећеног феномену „убијања из милосрђа“, које је легализовано у Холандији (2001), Белгији (2002), одмах затим у Швајцарској, ближи се тај дан у Скандинавији и Великој Британији, а три савезне државе САД одобравају еутаназију. Према искуствима из Белгије, у граду од 100.000 становника догађа се 19 случајева еутаназије годишње, што је више него погинулих у криминалним убиствима.

Последњих година развијају се такве тенденције у сфери људских права које верујући људи оцењују у најмањој мери као двоструке стандарде. С једне стране, људска права служе добробити. Не треба сметати са ума да су се управо под утицајем ове концепције на јавно мњење земаља бившег социјалистичког блока Православна Црква и друге верске заједнице из Источне Европе ослободиле од окова безбожњаштва. Осим тога, људска права промовишу борбу против различитих злоупотреба, понижења и зала која се личности наносе у друштву. Међутим, с друге стране, постајемо сведоци појаве да се концепцијом људских права прикривају лаж, неправда, вређање моралних и националних вредности. Поред тога, у комплекс људских права и слобода постепено се ин-

⁶³ Чл. 92 - Наведено према Законику Владе Републике Србије-Комисија за израду грађанског законика-радни текст припремљен за јавну расправу, са алтернативним предлозима Београд, 29. маја 2015.

тегришу идеје које се налазе у колизији не само са хришћанским, него и са традиционалним моралним представама о човеку уопште... Све то тему људских права преноси из чисто политичке у сферу која се тиче питања живота и судбине човекове, а на језику Цркве – човековог спасења.⁶⁴

5.3. Типови еутаназије

Даћемо неколико примера еутаназије у разним земљама:

Постоји три типа еутаназије:

- добровољна еутаназија;
- нежељена еутаназија;
- несагласна еутаназија.

Примери добровољне еутаназије:

Већина њих се сада бори за промене у закону којим ће се дозволити добровољна еутаназија- еутаназија која се врши на захтев особе која треба да буде убијена. „Еутаназија може да буде добровољна чак и кад особа није у стању да саопшти своју жељу све до тренутка када су прогутане пилуле, кад аје окренут прекидач или повучен обарач пиштоља, као у случају Џин Хамфри, Џенет Еткинс и Џорџа Зигманиака.“⁶⁵

Први пример: Џин Хамфри је умирала од рака и тражила је свом супругу да јој омогући да прекине свој живот. Сагледали су заједно ситуацију и супруг је дошао до пилула које је дао супрузи да брже и безболније оконча свој живот. Некада је тешко разликовати добровољну еутаназију од самоубиства коме се асистира.

Други пример: Џенет Еткинс је боловала од Алцхајмерове болести, али је била у стању да донесе одлуку да оконча свој живот. Ступила је у контакт са доктором Кеворкианом и саопштила да жели да умре, а не да трпи погоршање које ова болест доноси. Доктор је био уз њу док је она користила машину коју је доктор изумео и сама себи изазвала кому, а потом и смрт. Пријавио је њену смрт полицији, а убрзо је био и осуђен и ослобођен. Следеће године је дао машину још двојици пацијената, али је опет био ослобођен кривице.

⁶⁴ http://www.spc.rs/sr/nauka_bioetika

⁶⁵ П. Сингер, *Практична етика*, Сигнатуре, Београд, 2000, стр.178.

Трећи пример: Џорџ Загманиак је био повређен у саобраћајној несрећи и после тога је остао од врата на доле потпуно парализован. Имао је велике болове. Молио је свог брата и свог доктора да га убију. Брат је неформално добио информације да му се стање не може побољшати и дошао је у болницу са пиштољем. Питао га је да ли жели да му помогне, и након потврдног одговора (климање главом, јер није могао да говори) га је убио.

Нежељена еутаназија је ситуација у којој је убијена особа у стању да да свој пристанак да умре, а ли га не даје. Истински случајеви нежељене еутаназије су врло ретки.

Несагласна еутаназија је када људско биће није способно да схвати избор између живота и смрти. „Они који нису у стању да дају пристанак, припадају категорији неизлечиво болесних или се пак ради о тешко хендикепираној деци, као и људима који су несрећним случајем, болешћу или позном животном добу трајно изгубили способност да схвате о чему се овде ради, а да при том нису претходно тражили или одбацили еутаназију када би се нашли у овим ситуацијама.“⁶⁶

Први пример несагласне еутаназије је син Луи Репуја који је био „неизлечиви имбецил“ и који је од рођења био везан за кревет и пет година слеп. Све време свог живота није могао да хода, говори, касније ни види. Отац му је дао хлороформ и убио га.

Други пример је беба Самјуел Линарес. Беба је прогутала неки мали предмет који се заглавио у душнику. То је изазвало мањак кисеоника у мозгу, осам наредних месеци је био у коми, на вештачком дисању, па га је болница преселила на одељење трајне и сталне неге. Отац је ушао у болницу са пиштољем, искључио бебу са респиратора, држао је у наручју док није умрла и потом се предао полицији. Оптужен је за убиство, али касније је порота одбацила оптужбу и добио је условну казну зато што је претио пиштољем.

Добровољна еутаназија се данас назива и „помоћ при умирању“, где пацијент од лекара тражи да му обезбеди смртоносни лек. Постоји и ситуација у којој пацијент не може сам да одлучи да узме смртоносну супстанцу коју јој је лекар преписао, али није и дао. То се назива „лекарски асистирано самоубиство“. У оба случаја ради се о

⁶⁶ П. Сингер, *Практична етика*, Сигнатуре, Београд, 2000, стр. 179.

пацијентовом избору, али је у правним и етичким дискусијама жеља пацијената обично повезивана са умањеним квалитетом живота. У следећим примерима видећемо како лекар директно обезбеђује супстанцу која ће омести органске процесе који су неопходни за даљи живот.

У првом случају пацијенткиња Клер пати од узрапредовале мултипле склерозе. Слепа је, непокретна, има константне болове. Није изразила жељу са неговањем на самрти. Њен муж захтева од лекара да оконча живот супрузи и прекине даље муке. Лекар обезбеђује јак седатив и калијум хлорид касније.

У другом случају пацијенткиња Комфорт умире од канцера који је захватио велики број органа и трпи неподношљиве болове, иако прима велике дозе морфијума. Моли свог лекара да јој помогне да умре. Лекар јој интравенозно даје морфин сулфат.

Ови случајеви се разликују од оних када лекар прекине или и не започне неки тип одржавања живота на основу процене о бескорисности, одбијања пацијента или нарушеног квалитета живота. У овим случајевима лекар директно дејствује да прекине живот пацијента. Први случај представља еутаназију у немогућности да пацијент да свој пристанак, а други је пример добровољне еутаназије.⁶⁷

Навешћемо и пример рођења беба са Дауновим синдромом: Већина ових беба је здрава, тачније уз уобичајену медицинску бригу наставиће нормално детињство. Неке од њих буду рођене са недостацима попут цревних зачепљења и потребна им је операција да би преживеле. У таквим случајевима родитељи и лекар ће понекад донети одлуку да се не оперише и пустиће новорођенче да умре. Доктор Ентони Шо је то овако описао: „Када је операција одбијена лекар мора покушати да сачува новорођенче од патње док природне силе исисавају бебин живот. Као хирургу чија је природна склоност да користи скалпел у борби против смрти, стајање по страни и посматрање како умире дете које се може спасити јесте емотивно најтеже искуство које знам.“⁶⁸

Лекар описује како такву бебу треба сатима и данима посматрати, са њиховог гледишта, како дехидрација и инфекција слабе то мало биће. То је страшно мучење. Зашто се онда неки људи противе еутаназији? Зашто их пустити да се данима муче? Ту се поставља и питање: Зашто се беба не оперише? Очигледно је разлог Даунов синдром, а не урођено цревно зачепљење. Ако је живот те бебе вредан очувања, зашто

⁶⁷ А. Цонсон, М. Зиглер, В. Винслејд, *Клиничка етика*, Службени гласник, Београд, 2008.

⁶⁸ В. Ракић, И. Младеновић, Р. Дрезгић, *Биоетика*, Службени гласник, Београд, 2012.

не извршити операцију? Сваки човек има своје људско достојанство, не треба заборавити када се воде полемике око оваквих проблема.

Требало би да поменемо и догађај из 1989. године када је књигом „Практична етика“, Питера Сингера, у Немачкој је изазвана бурна реакција и почели су протести удружења хендикепираних. Непосредни повод за тако лош пријем Сингера био је због позива на учешће у симпозијуму на тему „Биотехника – етика – духовна ометеност“. То је довело до отказивања његовог излагања са насловом: „Имају ли новорођена деца са тешким оштећењем право на живот?“⁶⁹

Такође, давање смртоносног лека пацијенту од стране лекара представља кривично дело. Међутим, преписивање лека који пацијент може узети својом вољом, не чини лекара директним учиниоцем кривичног дела, јер ту и одлука и сам чин окончања живота остају под контролом пацијента. Само у америчкој држави Орегон правни систем дозвољава лекарски асистирано убиство.

Код пацијената који желе да изврше самоубиство треба покушати са третманом спречавања. Етичку основу спречавања самоубиства представља теза да је покушај самоубиства уствари „позив у помоћ“. Покушаји самоубиства се обично догађају у психопатолошким стањима које је могуће лечити. Лекари имају етичку обавезу да препознају суицидалне склоности код пацијената и да им помогну или упуте код психотерапеута. Постоје велике разлике између самоубиства и одбијања медицинског третмана. Рецимо, особе које одбијају медицински третман не одузимају себи живот. Оне не желе да се убију, већ да им неко помогне да и да их пусти да умру. У случају одбијања третмана смрт је изазвана развојем смртоносне болести, док у случају самоубиства непосредни узрок смрти је смртоносни чин који је починио сам пацијент. Оба случаја се завршавају смрћу, али се разликују по намери, мотиву, жељи, околностима. Католичка црква, која осуђује убиство, дозвољава пацијентима да одбију негу у случајевима који су оправдани и тешки.

Када све ово узмемо у обзир, морамо закључити да, након одабира етике квалитета живота, абортуса, еутаназије која уз „клизаву низбрдицу“ иде ка еугеници, постоје беспрекорни морални императиви, на које право мора да одговори „адекватном“ регулативом. Та регулатива мора да потпуно прати тенденције секуларне државе која веома често под окриљем идеје за човека, чини ствари против човека. Та

⁶⁹ П. Сингер, *Практична етика*, Тодра, Београд, 2000, стр. 353

нарасла моћ технике, медицине и права има своје позитивне ефекте које нико не може да негира, али истовремено та нарасла моћ ствара нове проблеме. Често због нашег живљења унутар система чисте процедуралне демократије долази до раскорака између моралних вредности и права, те на крају до веома лоше правне регулативе која на врло суптилан начин доводи до нестајања човека. Уз сво поштовање демократске процедуре доношења правних прописа најпре се не консултује правна наука, а потом ни филозофија и етика, а наравно и сасвим природно аксиологија остаје потпуно остављена као непотребно оптерећење савремене државе. У бављењу човеком, општа и кривично-правна теорија често заборављају шта је то човек, а човек мора бити замишљен као средиште које је уздигнуто над државом и њеним правом.

VI. ИНТЕГРАЦИЈА БИОЕТИКЕ И ПРАВА КАО ЗАХТЕВ САВРЕМЕННОСТИ

Уколико се бавимо биоетицом, као новим пољем у којем можемо да откријемо корене своје науке, јер се бавимо животом, онда смо на добром путу. Право такође мора да се окрене свом корену- животу.

У данашње време ово нам је омогућено биоетицом, тачније речено, плуриперспективистичким приступом биоетици. Такође треба ово посматрати и са херменеутичког погледа, јер: „Модерна херменеутика, која припада модерној структурној антропологији, показује процесе „конкреативности“ између човека и природе, између човека и ситуације, између човека и човека, и тиме дасадашња искуства „сусрета“ и „комуникације“ ослобађа за више приступе и плодности, какви се до сада нису могли замислити. Ти су процеси „херменеутички“ стога што се не изводе из субјективности нити једне нити друге стране, а не могу се ни антиципирати и упланирати у смислу неког анонимног „механизма“ или неког надређеног система“.⁷⁰

У биоетици се одиграва сусрет познатог и непознатог и на тај начин ствара плуриперспективистичко поље биоетике. Уколико би се све разумело само по себи, не би било ни истраживања, јер ако је све познато како истраживати. Дакле, „ако би оно што треба разумети било сасвим туђе ономе ко треба да разуме и ако не би било ничега што им је заједничко, не би било ни тачке надовезивања за разумевање...“.⁷¹

Следећа дефиниција даје најбољу слику о биоетици: „Биоетика је отворено подручје сусрета и дијалога различитих знаности и дјелатности, те различитих приступа и погледа на свијет, који се окупљају ради артикулирања, дискутирања и рјешавања етичких питања везаних за живот, за живот у цјелини и у сваком од дјелова те цјелине, за живот у свим његовим облицима, ступњевима, фазама и појавностима“.⁷²

Биоетика се у делу Алберта Јонсена схвата као медицинска етика новог доба, мада је Јонсен напустио касније медиалистички приступ биоетици који је заступао Хелегерс, јер: „Биоетика је много више од медицине и медицинске знаности: то је проучавање етичких проблема који се јављају када људи и оно биолошко у њима и

⁷⁰ Х. Фетер, *Херменеутички огледи*, Досије, Београд, 2000, стр. 33.

⁷¹ Ibid., стр. 32.

⁷² Н. Јурић, *Упоришта за интегративну биоетику у дјелу Ван Ренселера Поттера*, у: *Интегративна биоетика и изазови савремене цивилизације*, (ур.) Velimir Valjan, Биоетичко друштво у ВИН, Сарајево, 2007, стр. 83.

њиховој околини дјелује једно на друго⁷³. Утолико се: „биоетика почела сматрати етиком биоемедицине, односно „биомедицинском етиком“ (*biomedical ethics*)“⁷⁴

Плуриперспективистичку биоетику видимо у холистичким оквирима, јер се код ње ради о стварању „новог орјентационог оквира“. То је „иновативни начин моралног орјентирања у деликатним ситуацијама које су произлазиле из примјене знанствено-техничких постигнућа у подручју медицине“⁷⁵. Ради се заправо, и ту налазимо место спајања са правом схваћеним на аксиолошки начин, о интеракцији „различитих моралних и професионалних перспектива“⁷⁶.

Биоетика је као проблемско подручје отворена и за ненаучне приступе и перспективе (рецимо, религијске, уметничке и различите културне перспективе), њено методолошко устројство је означено као плуриперспективизам. Отуда биоетику можемо дефинисати као плуриперспективистичко подручје у којем се у интеракцији разнородних погледа стварају упоришта и мерила за оријентисање у питањима која се односе на живот или на услове и околности његовог очувања. или слично: биоетика је интердисциплинарни пројекат који се бави оним вредностима и нормама које се тичу добра и зла, односно исправног и неисправног у контексту живота уопште и његових бројних варијетета.⁷⁷

Ако биоетику прихватамо као „отворено подручје“ сусрета и деловања разних наука, тада правна наука има своје место у биоетичком подручју. А због тога је она одговорна за своје вредносно деловање, односно за одбацивање пуког правног пизитивизма. Вредносна поставка целокупног подручја биоетике и права омогућава да ствари назовемо својим именом, да се не ограничимо на једноставно понављање чињеничног стања, већ да одемо корак напред те да критички процењујемо оно што видимо. Непотребно је и штетно издвајати „мале академске парцеле из јединственог биоетичког подручја“⁷⁸ те је плуриперспективизам омогућио праву да нађе своје место у биоетици као подручју. Сусрет биоетике и права на вредносној равни говори о стварању заједничког „интердисциплинарног проблемског подручја“⁷⁹. Јер се биоетика

⁷³ A. Jonsen, *The Birth of Bioethics*, hastings centre Report, Special Supplement, XI/XII, 1993, EB2, 1624. Наведено према: И. Шегота, *Нова дефиниција биоетике*, стр. 12.

⁷⁴ I. Šegota, *Nova definicija bioetike*, у: *Izazovi bioetike*, Zagreb, 2000.

⁷⁵ A. Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004, стр. 10.

⁷⁶ *Ibid.*, стр. 11.

⁷⁷ Преузето са: <http://www.duhovnirazvoj.com/Tekstovi/Bioetika.htm>

⁷⁸ *Ibid.*, стр. 141.

⁷⁹ *Ibid.*, стр. 145.

јавља „као одговор на поступно губљење моралне оријентације људског дјеловања...“.⁸⁰ На овом путу нашла се и свеукупна култура која и сама потврђује својим проблемима обавезност плуриперспективистичког приступа.

Тако се на биоетику не може применити став да се заправо ради о, а из перспективе права, скупу правних правила која уређују област која задире у медицину. Овим се целокупна филозофско-етичка поставка света и човека „руши“ и своди на пуку форму права. Оваква форма права често и не реагује на проблем „потамњења живота“ који се и дешава због одсуства вредности у темељу позитивног права. Дакле, упркос етичкој свести човека, коју сви поседујемо, дешавају се напади на вредност људског живота, при чему се често за овакве поступке користи и израз „оправдана“ убиства, „озакоњена“ убиства. Тако је однос нормативности у праву и биоетике заправо један од најважнијих проблема везаних за овај међусобни „дијалог“ између њих. Проблем нормативности у праву, те посебно у кривичном праву, заправо је проблем који је повезан са онтолошком суштином права, коју чине вредности. Немогуће је исправно говорити о праву и биоетици ако се занемари њихов вредносни аспект. Једно од добара које се може показати као темељна вредност биоетике и права је живот, односно *santita della vita*, која сама по себи изазива и питање одговорности у праву за његову повреду. Дакле, право и биоетика морају да повежу биолошку основу човека са његовим основним вредностима. Ради се о морално- вредносним рефлексима везаним уз основне проблеме људског живљења. Тако правна наука не може да поступа, она је као и право створена због човека кога не може ни под којим условима да остави препуштеног самом себи.

У Србији биоетике има, иако у јавности још није препозната као важна друштвена чињеница. Када се говори о проблемима абортуса и еутаназије, о коматозним стањима, о области асистираних репродукција, о проблемима клонирања, о генетском инжењерингу, о животињама као експерименталним субјектима и правима животиња, о трансплантацији и донацији органа, о такозваном биоциду, имамо посла са биоетиком. Када се говори о жртвама породичног насиља, о жртвама трговине људима, о осиромашењу становништва, о бројним проблемима старих или проблемима које имају деца са посебним потребама и њихови родитељи, када се говори о страховитим проблемима људи који су оболели од ретких болести, опет је реч о биоетичким темама. Све ово горе поменуто је, нажалост, честа тема данашњице.

⁸⁰ Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2009, стр. 700.

VII ZAKЉУЧНА RАЗМАТРАЊА

У различитим облицима хуманистичке мисли постојала је и још увек постоји сагласност око људског достојанства, као основе човекове природе. Дакле, постоји општа сагласност о остварењу људског достојанства. Истовремено, достојанство човека је мерило деловања према другој особи. Историја, као да нас уверава да нам на крају остаје само наше достојанство, дакле, наша прва и права природа, која се пречесто налази на удару других људи. Оно што се намеће као закључак, је да човек никада не одустане од одбране своје природе, дакле од одбране свог достојанства. Повреде људског достојанства могу бити изузетно сурове, и тада су највидљивије. Али, истовремено је могуће да повреде људског достојанства буду остварене и перфиднијим средствима. Та два начина повреда достојанства као да се историјски преплићу.

Људско достојанство и толеранција представљају две изузетно важне друштвене и правне вредности. Њихово постојање је доказ цивилизованости и културне развијености људских заједница. Због тога оне треба помно да се негују, јер се ради о крхким вредностима, подложним променама и уништавању. Изгледа да је варваризам јачи од цивилизованости, разарање од стварања, простота од културе. А можда је разлог чисто економски: лакше је препустити се силама ентропије и трошити мање енергије него трошити више енергије одржавајући ред и поредак. Цивилизованост и култура су скупи, док је варваризам бесплатан. Упркос сродности и бројним додирним тачкама, реч је ипак о различитим вредностима. Људско достојанство извире из саме људске природе, а толеранција из цивилизованости и културе заједничког живота. Прво је генеричко човеково својство, а друго стечено друштвено својство. Када заједно постоје, складно се допуњавају. Ипак, није реч о односу равноправности, јер достојанство може да постоји и без толеранције, али толеранција не може да постоји без достојанства. Стиче се утисак да се чини све како би се те две вредности разориле, али не силом већ прикривено, на пример, неоправданим сужавањем грађанских слобода и права на рачун непримереног проширивања људских слобода права. Због тога у свету има све више огрешења о људско достојанство и толеранцију, док живот грађана планете постаје све мучнији. Будући да је историја препуна насиља док су вредности увек мирољубиве, то и данас треба имати на уму чувену Волтерову реченицу из његове исто тако чувене Расправе о толеранцији: „Не слажем се с тим што говориш, али ћу до

смрти бранити твоје право да то слободно кажеш⁸¹. Са свиме осталим што може да уследи из ове чувене Волтерове реченице треба поступати опрезно и одмерено, због могуће злоупотребе те величанствене идеје.

Људско достојанство се у биоетичким темама свуда помиње, негује и поштује, што и јесте циљ.

Са правно-биоетичког аспекта ми можемо рећи да је биоетика ту и обраћа се сваком појединцу који иоле размишља о животу као вредности по себи, о животу као таквом – свом личном, свакодневном, или нерођеном животу, животу своје породице, будућих генерација, целокупне живе природе. Јер то и јесте биоетика – етика живота у најширем смислу.

Биоетика провоцира и поставља питања о добру и злу, о исправном и погрешном у конкретним животним ситуацијама и као таква, биоетика није резервисана само за научнике и филозофе. Биоетика поручује да би сваки појединац у сваком тренутку свог непоновљивог живота требало да буде свестан да баш он својим мишљењем, осећањем и понашањем утиче на будући опстанак и развој човечанства, како културни тако и биолошки.

Има безброј тема и полемика које се могу водити у биоетици: Да ли подржати завештање органа? Какав став заузети према абортусу? Какав став заузети према експериментима на људима и по коју цену учествовати у таквим експериментима? Да ли и због чега подржати клонирање животиња? Како се борити против трговине људима и како препознати ово модерно ропство? Да ли подржати истополне брачне заједнице? Да ли подржати еутаназију... То су питања од великог значаја за сваког поједица без обзира на његову националну, етничку, социјалну, културну припадност. Одговори на ова и слична питања, у крајњој линији, одражавају став сваког појединца према животу. А то и јесте оно што занима биоетику и биоетичаре.

Биоетика није само подручје које пита, већ она очекује одговоре од свих учесника у биоетичким расправама. Ту се јавља пуно изазова за право. У биоетици човек сам одлучује како ће поступити и он је одговоран. Такође и правник, без обзира што је право егзактна и јасно формулисана наука, мора да поседује биоетичку одговорност. Разлика јесте у томе што право није заинтересовано за мотиве човека, а

⁸¹ Волтер, *Филозофски речник (Dictionnaire philosophique)*, Београд, 2011, стр.31.

етика јесте. Биоетичке теме се баве и проучавају све оно што је регулисано правом. Она представља последњу карику у одбрани у борби против нестајања човека.

Суштина нашег размишљања, као и проучавања, описивања и истраживања у овом раду је да и биоетика и право имају један исти, врло битан задатак, а то је заштита човека и његовог достојанства. Биоетика је подручје где се сусрећу разне науке, али је она отворена и за ненаучне приступе и перспективе.

VIII ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ:

1. Вукадиновић Гордана, Митровић М. Драган, Трајковић С. Марко, *Увод у право*, Досије студио, Нови Сад, Београд, Ниш, 2012.
2. Ђурђић Војислав, Трајковић Марко, *Биоетика као хумана црта опште и кривично-правне теорије*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 2014.
3. Игњатијеф Мајкл, *Људска права као политика и идолопоклонство*, Службени гласник, Београд, 2006.
4. Јован Павле II, *Посланица Понтификалној академији наука*, 22. октобар 1996.
5. Кант Имануел, *Заснивање метафизике морала*, Бигз, Београд, 1981.
6. Либерт Артур, *Идеја моралног*, Досије, Београд, 2006.
7. Пенс Е. Грегори: *Класични случајеви у медицинској етици*, Службени гласник, Београд, 2007.
8. Ракић Војин, Младеновић Иван, Дрезгић Рада, *Биоетика*, Службени гласник, Београд 2012.
9. Сингер Питер: *Практична етика*, Сигнатуре, Београд, 2000.
10. Сингер Питер: *Увод у етику*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2004.
11. Трајковић Марко, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, Тематски зборник радова правног факултета у Нишу, књига четврта 2014.
12. Трајковић Марко, *Еутаназија-морална дилема савремене правне државе*, Правни живот, 12/2011.
13. Трајковић Марко, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, Тематски зборник радова правног факултета у Нишу, књига пета 2015.
14. Трајковић Марко, *Биоетика као једна од парадигми савремене правне државе*, Правни живот, бр. 12, Београд, 2006.
15. Флајнер Томас, *Људска права и људско достојанство*, Београд-Ваљево, 1996.
16. Фукојама Френсис, *Наша постхумана будућност*, Подгорица, 2003.
17. Фетер Хелмут, *Херменеутички огледи*, Досије, Београд, 2000.
18. Џонсен Р. Алберт, Зиглер Марк, Винслејд Вилијам, *Клиничка етика*, Службени гласник, Београд 2008.
19. Angelini Giuseppe, Chiodi Maurizio, Lattuada Antonio, Mordacci Roberto, Viafora Corrado, Vigna Carmelo, *La bioetica, Questione civile e problemi teorici sottesi*, Glossa, Milano, 1998.
20. Barišić P. , *Bioetika i ljudska prava*, у: Čović Ante (ur.), *Izazovi bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2000.
21. Chiodi Maurizio, *Etica della vita*, Glossa, Milano, 2006.
22. Chiodi Maurizio, *Tra cielo e terra*, Citadella editrice, Assisi, 2002.
23. Čović Ante, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004.
24. Deborah R. L. : *Ethics in practice*, Oxford University press, Oxford, 2000.
25. Gosić Nada, *Bioetička edukacija*, Pergamena, Zagreb, 2005.
26. Matulić Tonči, *Bioetika*, Glas Koncila, Zagreb, 2001.
27. Matulić Tonči, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2009.
28. Poter Van Rensselaer, *Bioethics: bridge to the Future*, Prentice-Hall, Engglewood Cliffs, 1971.

29. Potter Van Rensselaer, *Biocybernetics and Survival*, Journal of Religion and Science, 5, 1970.
30. Potter Van Rensselaer, *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*, Michigan State University Press, East Lansing, 1988.
31. Schopenhauer Artur, *Il fondamento della morale*, Bari, 1991.
32. Tomašević Luka, *Bioetika u kršćanskoj tradiciji i sadašnjosti*, u: Čović Ante (ur.), *Izazovi bioetike*, Pergamena, Zagreb, 2000.
33. Vidal Marciano, *Kršćanska etika*, Đakovo, 2001.
34. Vidal Marciano, *L'etica cristiana*, Edizioni Borla, Roma, 1992.
35. Valjan Velimir, *Bioetika*, Svjetlo riječi, Zagreb-Sarajevo, 2004.
36. Zsifkovits Valentin, *Politika bez morala*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

IX ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

1. http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/04serbian/SChri/SCUniversal_Declaration_of_Human_Rights.pdf
2. <http://history1900s.about.com/od/holocaust/ss/Camps-Map.htm>
3. <http://www.historylearningsite.co.uk/nazi-germany/concentration-camps-in-nazi-germany/>
4. <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005263>
5. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/medtoc.html>
6. <https://owlspace-ccm.rice.edu/access/content/user/ecy1/Nazi%20Human%20Experimentation/Pages/Experiments.html>
7. <https://owlspace-ccm.rice.edu/access/content/user/ecy1/Nazi%20Human%20Experimentation/Pages/Twin%20studies.html>
8. http://www.deathcamps.info/Experiments/jpg_exp9.htm
9. <http://www.blic.rs/riznica/istorije/najkrvolocnije-hitlerove-zene-bile-su-surovije-od-mnogih-muskaraca-a-ostace/eh2n21g>
10. http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/U-83.-godini-umro-Jack-Kevorkian-poznatiji-kao-dr.-Smrt?meta_refresh=true
11. https://sh.wikipedia.org/wiki/Jack_Kevorkian
12. <http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1604760-zasto-je-mengele-postao-doktor-smrti-i-kako-je-ubio-vise-od-400-000-ljudi>
13. http://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2014&mm=08&dd=06&nav_id=885340
14. <http://www.blic.rs/vesti/svet/slucaj-koji-trese-australiju-decak-4-ide-na-promenu-pola-psiholozi-mole-roditelje-da/sv3mywy>
15. <http://www.duhovnirazvoj.com/Tekstovi/Bioetika.htm>
16. http://www.spc.rs/sr/nauka_bioetika
17. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Eugenika>

X SAŽETAK I KLJUČNE REČI:

1. Образложење теме: „Остварење људског достојанства као аксиолошке категорије - правно-биоетички аспект“
2. Методе које ће се у истраживању применити:
 - аксиолошки метод- помоћу њега се врши испитивање и утврђивање вредности и то како оних вредности које се остварују у држави и праву, тако и оних вредности које би требало да се остварују у држави и праву;
 - догматички метод – њиме се утврђује шта свака правна јединица и правна норма стварно значе, какво понашање захтева право од правних субјеката. Прва његова црта је проучавање права када се изолује од окружења тј. одвајање права од политике друштвених кретања и економских збивања. Овај метод посматра право као догму. Догматски метод обично прати логика права са одговарајућим основним методама лингвистике. Овај метод истиче начело законитости и начело истине ауторитета. Догматски метод се у правној пракси користи приликом стварања и примене правних аката уз претпоставку да треба познавати правне акте и понашати се у складу са њима. Догматски метод утврђује значење права;
 - нормативни метод – је близак догматском. Нормативни метод посматра право као целокупни нормативни систем с одређеном функцијом. Нормативни метод се бави крупнијим правним јединицама. Овим методом се утврђује да се свака норма састоји из диспозиције и санкције и да се овим повезаношћу одређује њена реализација. Нормативним методом, дакле утврђујемо из чега се право састоји и како функционише. Ова анатомија и физиологија права нам омогућава прилагођавање структуре функцији, омогућава како утврдити из чега се састоји право, да би боље функционисало.
3. Истраживања:
 - дескриптивна истраживања;
 - експлоративна истраживања;
 - експликативна истраживања.

4. Методе истраживања:

- теорије;
- истраживања;
- хипотезе.

5. Резултати истраживања:

- Резултати - приказ и анализа;
- дискусија - интерпретација и компарација;
- закључци - резиме основних налаза, значај, ограничења, препоруке за праксу и даља истраживања.

6. Кључне речи: људско достојанство, правне вредности, аксиолошке категорије, биоетика.

X SUMMARY AND KEY WORDS

1. The explanation of the topic: “THE REALIZATION OF HUMAN DIGNITY AXIOLOGICAL CATEGORY- AN LEGAL AND BIOETHICAL ASPECT“

2. The methods used through the research:

- axiological method - using it to perform testing and determination of values and how those values that are realized in the state and the law, and those values that should be achieved in the state and law;
- dogmatic method - it determines what each legal units and legal standards really mean, what behavior requires the right of legal entities. Its first line is the study of law when it is isolated from the environment, to separate rights policy of social trends and economic developments. This method looks at law as dogma. Dogmatic method typically follows the logic of law, with appropriate basic methods of linguistics. This method emphasizes the principle of legality and the principle of the authority of truth. Dogmatic methods in legal practice used in the creation and application of legal acts on the

assumption that they should know the legal acts and act in accordance with them. Dogmatic method determines the meaning of the law;

- normative method - is close to dogmatic. Normative method observe the entire law as a normative system with a particular function. Normative method of dealing with larger corporate units. This method establishes that every norm consists of dispositions and sanctions, and that this connection is determined by its implementation. Normative method, therefore, determine from which the law made and how it works. The anatomy and physiology of the law allows us to customize the structure function, to how to determine what it's made of the right to work better.

3. Research:

- Descriptive research - used to describe or determine the presence of phenomenon
- Explorative research - whose aim is to determine regularity, relation between some phenomena
- Explicatory research - used to check the hypothesis of cause and effect relations.

4. Research methods:

- Theories
- Research
- Hypotheses.

5. Research results:

- Results - preview and analysis
- Discussion/ interpretation and comparison
- Conclusions/ summary of primary analysis, significance, restrictions, suggestion for practical work or further research.

6. Key words: human dignity, legal value, axiological category, bioethics

XI БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА:

Рођена 10.03.1978. године у Нишу. Основну школу „Учитељ Таса“ завршила у Нишу, као и гимназију „Бора Станковић“ смер природно-математички. Након тога уписује и завршава Дефектолошки факултет у Београду, као редован студент, смер сурдоаудиолошки. Након завршеног школовања, 2001. године почиње да ради у „Специјалној школи са домом ученика - Бубањ“ до данашњег дана. Започела је на радном месту васпитача у дому, потом прешла на место наставника, а тренутно обавља послове индивидуалног терапеута за слушне и говорне вежбе и предаје математику седмом разреду.

Завршила је други ниво гестовног говора за преводиоца и успешно користи у комуникацији са слушно оштећеним особама.

У периоду од септембра 2012. године до октобра 2013. године кроз серију тренинга обучена да користи титулу Сензорно интегративни педагог, у Београду (Gesellschaft für Sensorische Integration - Jean Ayres, Deutschland und international e. V. (GSID)).

Током претходне школске 2015/2016. године уписала је и успешно положила свих шест испита на Правном факултету Универзитета у Нишу, на теоријско правном модулу.

(ПРИЛОГ 1)

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**“Остварење људског достојанства као
аксиолошке категорије - правно-биоетички
аспект“**

(мастер рад)

Ментор:

Проф.др Марко Трајковић

Студент:

Ана Станојевић

Број индекса: М048/15-О

Ниш, 2016

(ПРИЛОГ 2)

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Ана Станојевић

Наслов мастер рада: „Остварење људског достојанства као аксиолошке категорије – правно-биоетички аспект“

Ментор: Проф. др Марко Трајковић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предала Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____ 2016. год.

Потпис аутора

(Ана Станојевић)

(ПРИЛОГ 3)

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Остварење људског достојанства као аксиолошке категорије – правно-биоетички аспект“ пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- представља резултат сопственог истраживачког рада ;
- није у целини, нити у деловима, с` моје стране пријављиван за одбрану на другим факултетима или универзитетима;
- не крши ауторска права или интелектуалну својину других лица

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу.

Аутор мастер рада: Ана Станојевић

У Нишу, _____ 2016. год.

Потпис аутора

(Ана Станојевић)